

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA
MIGRACIJOS POLITIKOS IR LIETUVIŲ DIASPOROS ISTORIJA

Karolina Presniakovaitė

**1948 – 1957 METŲ INTELEKTUALINĖ DISKUSIJA
LIBERALIZMO KLAUSIMU**

Tiriamasis darbas

Vadovas: prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius

Kaunas, 2010

TURINYS

Turinys	2
ĮVADAS	3-4
Antano Maceinos ir Juliaus Kaupo diskusija	5-8
Stasio Ylos ir Vytauto Kavolio diskusija	8-12
Į diskusiją įsitraukę Juozas Girnius ir Leonardas Dambriūnas	12-14
IŠVADOS	15
NAUDOTA LITERATŪRA.....	16

ĮVADAS

Liberalizmo atsiradimas Lietuvoje sukėlė įvairias diskusijas, tiek dėl jo skelbiamų idėjų ir laisvių, tiek dėl įvairių ideologijų žmonių nuomonių išsiskyrimo. Šiam tyrimui pasirinkti metai 1948-ieji, kaip atsvaros metai, kuomet Vinco Ramono knyga „Kryžiai“ sulaukė didelės kritikos dėl jo išsakytos minties, jog kelias po kairei – į bolševizmą. Į diskusiją itin aktyviai įsitraukė filosofas Antanas Maceina, kuris bene stipriausiai ėmė kaltinti liberalizmą, esant bolševizmo „užkrato“ nešėju. Vėliau diskusija dar labiau išplėtojo į ją įsitraukus ir liberalizmo gynėjui Vytautui Kavoliui, rašytojui Juliiui Kaupui, kunigui Stasiui Ylai bei kitiems intelektualams. 1957 metais diskusija kiek aprimo, kuomet įsitraukęs Juozas Girnius, pabandė sudėti paskutinius taškus, nemažai kritikos pažėrdamas Ylai ir jo „iškreiptam“ liberalizmo suvokimui.

Temos aktualumas: liberalizmo klausimu yra nemažai domėtasi, tiek pačio kurso „Intelektualinė lietuvių egzilio istorija“ studentų, tiek ir kitų tyrėjų. Apie Stasio Ylos ir Vytauto Kavolio diskusiją kažkiek buvo rašytos 2007 metų magistro studijų studentės Skaidros Grabauskienės darbe. Apie lietuvių katalikų ir liberalų ideologinius skirtumus buvo rašyta kito magistranto Dariaus Kamičaičio. Be galo svarbi yra Daivos Dapkutės studija „Lietuvių išėivijos liberaliosios srovės genezė“, Vytauto Kavolio „Lietuviškasis liberalizmas“ knyga, bei daugelio kitų autorių darbai, skirti liberalizmo klausimui svarstyti. Tokia gausa darbų, skirtų liberalizmo klausimui tik dar kartelį parodo, kad šis klausimas yra ir šiai dienai svarbus, svarstytinas, bei reikalaujantis tolimesnių tyrimų.

Tyrimo problematika: neatsitiktinai pasirinkti 1948 – 1957 metai, kuomet vyko didžiausia polemika ir diskusija minėtuoju klausimu, kas iššaukė ir vėlesnių intelektualų diskusijas, bei didelį susidomėjimą anksčiau išsakytomis nuomonėmis bei mintims apie liberalizmą.

Literatūros apžvalga: kaip buvo minėta anksčiau, liberalizmo klausimu yra parašyta nemažai rimtų mokslinių darbų, mat susidomėjimas buvo didelis. Todėl šio tyrimo metu buvo orientuotasi ne į jau parašytus darbus su išsakytomis vienomis ar kitomis pozicijomis bei nuomonėmis, tačiau į tiesioginius A. Maceinos ir J. Kaupo, V. Kavolio ir S. Ylos, L. Dambriūno ir J. Girniaus pasisakymus liberalizmo klausimu ir darant iš to išvadas. Tyrimui naudoti buvo laikraščių Naujienos, Draugas ir Aidai straipsniai, kuriuose minėtieji asmenys polemizavo liberalizmo klausimu. Taip pat svarbus Vytauto Kavolio veikalas „Lietuviškasis liberalizmas“¹, kuris padėjo susidaryti platesnį nuomonę apie liberalizmą, jo atsiradimą, vystymąsi, bei pačią jo esmę.

Tyrimo objektas: diskusija dėl liberalizmo ir pagrindiniai mesti kaltinimai jam.

---

¹ V. Kavolis, *Lietuviškasis liberalizmas*, Vilnius, 2008.

Tyrimo tema: 1948 - 1957 m. intelektualinė diskusija liberalizmo klausimu.

Tyrimo chronologiniai rėmai: 1948 – 1957 metai.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai: pagrindinis tyrimo tikslas yra pažvelgti į diskusijos liberalizmo klausimu atsiradimą, pagrindinius jai mestus „kaltinimus“ bei argumentus „už“ ir „prieš“ liberalizmą. Be pagrindinio tikslo keliami šie uždaviniai: 1) pažvelgti į A. Maceinos ir J. Kaupo ginčą dėl liberalizmo ir kaltinimo esant bolševizmo „giminaičiu“; 2) išanalizuoti S. Ylos ir V. Kavolio diskusiją dėl liberalizmo ir naujai mestus kaltinimus; 3) įvertinti vėliau prisidėjusių L. Dambriūno ir J. Girniaus pasisakymus dėl pačio liberalizmo, ir dėl prieš tai pasisakiusiųjų mestų argumentų.

Tyrimo metodai: tyrime naudotas aprašomasis, analitinis metodai, kurių dėka buvo stengtasi aprašyti diskusijas, bei savo išvalgomis daryti iš tos diskusijos išeinančias išvadas.

Tyrimo struktūra: tyrimą sudaro įvadas, kuriama pristatoma darbo tema, jos aktualumas, iškeliami problematika ir būdai ją spręsti, darbe naudojamų svarbiausių šaltinių ir literatūrinių pozicijų išvardijimas ir trumpas aptarimas, tyrimo objektas, darbo tikslai ir uždaviniai, metodai, kuriais naudojantis buvo atliktas darbo tyrimas, apibrėžiami chronologiniai rėmai; dėstomoji dalis, išvados, kuriose apibendrinami pasiekti darbo rezultatai, šaltinių ir literatūros sąrašas.

1948-1957 M. INTELEKTUALINĖ DISKUSIJA LIBERALIZMO KLAUSIMU

1948 metais Aidų numeryje Antanas Maceina išklė liberalizmo, kaip kelio į bolševizmą idėją, tuo sukeldamas tolesnes diskusijas dėl liberalizmo sampratos, peraugusias į rimtus debatus į kuriuos vėliau įsivėlė tokie intelektualai kaip kad Vytautas Kavolis, Stasys Yla, Leonardas Dambriūnas, Juozas Girnius ir kiti. Pagrindinis šio tyrimo tikslas yra pabandyti pasižiūrėti dėl ko konkrečiai vyko diskusija skirtingais etapais tarp A. Maceinos ir J. Kaupo, V. Kavolio ir S. Ylos, bei vėliau prisijungusių L. Dambriūno su J. Girniumi. Kartu bus bandoma apžvelgti kokios pagrindinės liberalizmo „blogybės“ buvo išskiriamos skirtingais etapais, bei kaip pačių liberalų buvo reaguojama į kritiką.

1. Antano Maceinos ir Juliaus Kaupo diskusija.

Nors žodis liberalizmas (*liber, libertas*) asocijuojasi su laisvės sąvoka, atsiradusia dar viduramžių pabaigoje, kuomet žmogui kilo noras pasijusti laisvam, išsivaduojant iš teisinių, socialinių, politinių, profesinių ir religinių pareigų ir uždavinių tinklo, numegzto karalių, kunigaikščių, dvasininkų luomo, tačiau pasak A. Maceinos, liberalizmo vardas reiškė tik bendrą naujojo sąjūdžio linkmę, nepasakant koks turinys buvo dedamas į laisvės žodį². Liberalizmas, kaip laisvės sąjūdis, bendriausia savo samprata gali būti taikomas ir Krikščionybei, katalikus vadinant liberalais³. Visgi, jau popiežius Pijus XI savo enciklikoje įspėjo katalikus saugotis kultūrsocializmo, teigdamas, jog jo pradžioje stovi kultūrliberalizmas, o pabaigoje – kultūrbolševizmas. Ir nors pastebime, jog cituojant popiežiaus žodžius, jo buvo kalbėta apie kultūrinę sritį, tačiau A. Maceina kelia klausimą ar šitas reiškinys nevyksta ir visose kitose gyvenimo srityse, turint omenyje, kad bolševizmas yra visuotinė, „užkrečianti“ apraiška. Dar daugiau, jis prilygina liberalizmą komunizmui naudodamas senelio ir anūko metaforą, teigdamas, jog tarp jų stovi socializmas, kaip liberalizmo vaikas ir bolševizmo tėvas⁴.

Žvelgdamas į devynioliktojo šimtmečio liberalizmo apraiškas A. Maceina pastebi, jog liberalizmas tampa siejosi su pozityvizmu, kuris ir buvo toji ideologija, nuvedusi per socializmą bolševizmo link⁵. Taigi, iš šių Maceinos pasisakymų prieiname išvados, jog liberalizmas pradėjęs visišką laisvės skelbimu, baigė visuotinu žmogaus pavergimu. Tačiau kitas XX a. vidurio intelektualas Julius Kaupas nesutiko su tokia nuomone, nes kaip jis teigė: <... *bolševizmas nėra nuosekli liberalizmo išvada, bet revoliucinis judėjimas, atsisakas bet kokių liberalistinių tezių.*

² A. Maceina, *Liberalizmo kelias į bolševizmą*, Aidai, 1948, Nr. 13, p. 156.

³ A. Maceina, *min. str.*, p. 156.

⁴ *Ten pat.*

⁵ *Ten pat.* p. 158.

Ekonominėje srityje jis vietoje ūkinės laisvės pastatė valstybės dirigizmą, individualistinėje srityje vietoj asmens laisvių išskėlė kolektyvizmą, vietoj religinės laisvės – privalomą dialektinį materializmą, o politinėje srityje – valstybės totalitarizmą⁶...>. Taigi, iš šios frazės matome, jog visos minėtiniosios blogybės susiję su bolševizmo sąvoka, o ne su liberalizmo tezių plėtote.

Antanas Maceina išskėlė mintį, jog komunizmas savo prigimtimi būdamas antireligišku, tai paveldėjo iš pačių liberalizmo tėvų. Kaip pavyzdžiu, jis pasirenka J. J. Rousseau pasaulėžiūrinę filosofiją, teigdamas, jog joje vyrauja sugamtinta krikščionybė, kurioje nėra antgamtinio gyvenimo – nei Bažnyčios, nei Kristaus, nei Dievo⁷. Jo citata: <...*Jau pačioje pradžioje liberalizmas buvo ateistinis, antiklerikalinis, antikrikščioniškas*⁸...> tarsi išskėlė klausimą - ar visa antireliginio nusiteikimo pradžia, kuri buvo liberalizmo pagimdyta, neprimena dabartinio bolševikų elgesio ir jų skelbiamos tolerancijos? Naudodamasis profesoriaus Liubomirov Wladikino citata: <...*istoriškai žiūrint, liberalizmas susilpnino krikščioniškosios Bažnyčios įtaką inteligentijoje ir plačiosiose masėse, nes jis buvo „materialistiškai utilitaristinis savo linkme ir morale, nors ir pridengtas gražiais idealiniais šūkais*...> Maceina savo samprotavimus sieja ir su marksizmu priešakyje toliau teigdamas, jog <...*Religija yra iliuzinė saulė, kuri sukasi aplink žmogų, tol kol žmogus aplinkui save nesisuka*...⁹>. Įvertinus A. Maceinos žodžius galime prieiti išvados, jog liberalizmas ne tik išgujo religiją iš socialinio gyvenimo, tačiau ir smarkiai prisidėjo prie Bažnyčios galių sumažėjimo plačiosiose masėse, įsivyraujant sugamtintai krikščionybės sampratai bei skelbiant, jog liberalizmo kelias einąs per socializmą į bolševizmą, savo kelyje pozityvizmui paneigiant religiją mokslo vardu, bolševizmui ją paskelbus žmonijos priešininke ir pradėjus sistemingai organizuotą kovą, kurios pradmenys jau buvo ryškiai matomi pačioje liberalizmo pradžioje.

Toliau cituodamas Rosseau mintis A. Maceina teigia, jog žmogaus sukolektyvinimas prasidėjęs prieš porą šimtų metų derinasi su laisve: <...*Kiekvienas, pakludamas visiems, nepaklūsta niekam. Kas klauso kolektyvo, tas neklauso nė vieno skyrium. Juo labiau žmogus kolektyvo klauso, juo jis darosi laisvesnis, nes juo labiau išsivaduoja iš klusnumo kuriam nors konkrečiam asmeniui*...¹⁰>. Visa tai, pasak Maceinos, lėmė kolektyvizmo daigo atsiradimą pačioje liberalizmo užuomazgoje, o paskui išsivystė socializme, ir buvo įvykdytas jau minėtajame bolševizme. Autoriaus pasakymas, jog liberalai pradėję Romos niekinimu, nė patys nepasijuto kaip atsidūrė Maskvoje, sukėlė dideles diskusijas, peraugusias į tolimesnius viešus debatus.

---

⁶ J. Kaupas, *Kryžkelėje tarp Romos ir Kremliaus*, Aidai, 1948, Nr. 19, p. 418.

⁷ A. Maceina, *Liberalizmo kelias į bolševizmą*, p. 159.

⁸ J. Kaupas, *Kryžkelėje tarp Romos ir Kremliaus*, p. 418.

⁹ A. Maceina, *min. str.*, p. 157.

¹⁰ *Ten pat*, p. 158.

A. Maceina išskyrė tris liberalizmo rūšis Lietuvoje, kad būtų aiškiau, kuriai kryptiai jis skyrė savo kritiką: 1. liberalizmas, kaip laisvės gynimas, kurio šalininkais yra katalikai, kartu laikant šią rūšį teisingiausia liberalizmo išraiška; 2. ekonominis liberalizmas su pasekėjais kapitalizmo gynėjais, tarp jų ir katalikais, kur ekonominis liberalizmas tik netiesioginiu būdu yra prisidėjęs prie komunizmo išaugimo; 3. pozityvistinis liberalizmas, kuris filosofija ir pasaulėžiūra remiasi Rousseau, Markso ir kt. idėjomis¹¹. Būtent šiai liberalizmo rūšiai buvo skirta visa Maceinos kritika.

Julius Kaupas kritikavo Maceinos sumaišytas individualinę ir valstybinę plotmes. Jo manymu, liberalizmo priešpastatymas su krikščionybe, pastarosios esant religija, o liberalizmo – valstybine teorija, yra didelė klaida¹². Kaip filosofas teigia, nors liberalizmo ideologija nėra išsivysčiusi į religiją, visgi sunku būtų paneigti liberalizmui būdingus pasaulėžiūrinius bruožus ir net sistemą¹³. Jo manymu, plotmių sumaišymo priekaištas buvo išsakytas nepagrįstai, nes krikščionybė yra ir ideologija, ir pasaulėžiūra, kas leidžia lyginti liberalizmą ir krikščionybę kaip dvi pasaulėžiūras.

Abudu intelektualai nesutarė ir dėl tikslaus liberalizmo apibrėžimo. J. Kaupui buvo nesuprantamas liberalizmo prilyginimas kolektyvizmui, turint omenyje, asmens laisvės ir individualizmo sąvokas, kuriomis yra grindžiamas liberalizmas. Ir nors A. Maceina pabrėžia kalbėsiantis apie kairįjį liberalizmą, tačiau, pasak Kaupo, pasmerkiamas yra visas¹⁴. Maceina polemizuoja Kaupui, jog kalbėdamas apie liberalizmą jis turėjo omenyje tai, kad liberalizmas nebuvo vienalypė apraška, o išsivysčiusi įvairiomis linkmėmis, kaip kad pozityvistinis liberalizmas, kuris ir buvo turimas omenyje, kaip būsimojo bolševizmo „giminaitis“, mat pozityvistinė-materialistinė filosofija ir buvo gaivinanti bei visa apsprendžianti jėga¹⁵. J. Kaupas nesutinka dėl liberalizmo skirstymo į laisvės gynimą apskritai, ekonominį ir pozityvistinį, kaip kad prieš tai yra padaręs jo oponentas, kadangi klasikinė liberalizmo ideologija apimė visas tris¹⁶.

Nepritarė J. Kaupas ir A. Maceinos idėjai dėl vienintelio kelio į Romą idėjos, teigdamas, jog nėra vienos religijos kurią visų tikybų atstovai drįstų pripažinti vienintele ir teisinga. Maceinos atsakas buvo, kad Roma reiškė ne konkrečią vietą savo geografinė ir organizacine prasme, tačiau simbolinę krikščionybės sampratą, kur kelias į Romą jau asocijuojasi su krikščionybe, o į Kremlį – su antikristu, inkvizitoriaus karalyste¹⁷.

¹¹ A. Maceina, *Ginčas dėl liberalizmo*, Aidai, 1948, Nr. 15, p. 285.

¹² J. Kaupas, *Kryžkelėje tarp Romos ir Kremliaus*, p. 418.

¹³ A. Maceina, *Liberalizmo teisinimas*, Aidai, 1948, Nr. 20 p. 477.

¹⁴ J. Kaupas, *min. str.*, p. 418

¹⁵ A. Maceina, *Liberalizmo teisinimas*, p. 479.

¹⁶ J. Kaupas, *min.str.*, p. 426.

¹⁷ A. Maceina, *Liberalizmo teisinimas*, p. 481.

Galiausiai Julius Kaupas nesutarė su Antanu Maceina, kur visgi nuvedė liberalizmas, mat, pasak pastarojo, jis nuvedė į bolševizmą, o ne į krikščionybę kaip buvo to tikėtasi, be galimybės pasirinkti trečią – vidutinį kelią. J. Kaupo nuomone, Maceina visiškai susidarė neteisingą supratimą apie liberalizmą, kadangi nesugebėjo išvelgti liberalizmo sukurtos ideologijos visiškai priešingos bolševizmui ir išvedusios viduramžių žmogų iš vyraujančios santvarkos.

Apibendrinant kas buvo išsakyta, galima pridurti, jog pagrindinis liberalizmui mestas kaltinimas buvo tas, kad iš jo išsivystė bolševizmas. Sunku būtų šiai dienai sutikti su tokiu pasakymu, turint omenyje tai, kad didžiausia baimė buvo dėl liberalizmo skelbiamos laisvės išpažinti savo tiesas bei nuomonę, nepaisant autoritetų, suvaržymų, kolektyvinės sąmonės, kas kirtosi su krikščioniškosios srovės atstovų ideologija.

2. Stasio Ylos ir Vytauto Kavolio diskusija.

Po šešerių metų diskusija liberalizmo klausimu vėl atgijo, tik šįkart jos iniciatoriumi tapo kunigas Stasys Yla, o jo išsakytų minčių kritiku – Vytautas Kavolis.

Stasys Yla teigė, kad liberalizmas pas lietuvius atėjo per lenkus, kas rodytų, jog buvo atneštas tų pačių priešų su kuriais ilgą laiką buvo kovojama, ir todėl negali būti viršesnis už katalikybę¹⁸. Kaip toliau kunigas Yla teigia, rietenos tarp katalikybės ir liberalizmo kilo tuomet, kai iš lenkų buvo perneštas liberalizmas, iš rusų nihilizmas, ir iš svetur skolintas liberalinis nacionalizmas. Visgi svarbiausia ne ši kova, o dvasinė kova, nes beturiniškumo ir beprasmybės grėsmė turėtų suvesti tautą į vieną turinį¹⁹.

Toliau naudodamasis Širvydo iškeltu klausimu <... *Kokius varžtus lietuviškasis liberalizmas siekė panaikinti ir ar tai buvo tikri varžtai...*²⁰> Yla išskiria kelias kovos kryptis, t.y. senąją, buvusiąją Lietuvoje ir naująją – Amerikoje. Senajai būdinga buvo naikinti kunigiškus varžtus, pradėta kova dar „Varpo“ ir „Aušros“ laikais, įtakota Šliūpo ir Kudirkos, slaviškųjų sąjūdžių. „Kuniginių varžtų“ persisvėrimas būdingas ir liberalams, kurie pripažino, jog be Valančiaus su kitais kunigais nebūtų buvę nei „Aušros“, nei gyvo tautinio atgimimo. Buvo suprasta, kad tik bažnyčia tėra nepalaužta lietuviškumo tvirtovė²¹. Naujajai kovos kryptiai, išgyvenamai išėivijoje, jis taip pat išskiria kovos prieš klerikalus būdus²², tautinišką su „Dirva“ ir liaudininkišką su „Sandara“.

¹⁸ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 8, p. 326.

¹⁹ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, p. 327.

²⁰ A. Maceina, *min. str.*, p. 482.

²¹ *Ten pat*, p. 480.

²² S. Yla, *min. str.*, p. 327.

S. Yla teigdamas, jog „liberalizmas yra laicistinė sistema, kuri esminėmis vertybėmis atima jų sakralinį charakterį“²³ tarsi daro prielaidą, jog liberalizmas yra nukreiptas prieš katalikų bažnyčią, nepaisant to, jog pagrindinis liberalizmo bruožas yra individo laisvė pasirinkti. Pasak mąstytojo Vytauto Kavolio, liberalizmas yra politinė sąvoka ir net dvasiniame gyvenime, apsaugodamas žmogaus sąžinės vidinį pasaulį nuo kitų žmonių įsikišimo²⁴. Jis teigė: <... *Naivu tikėjimą laikyti nesuderinamu su liberalizmu. Liberalizmo priešas yra ne tikėjimas, o fanatizmas, neapykanta, nes liberalizmas yra laisvė tikėti, o ne laisvė nuo tikėjimo...*²⁵>. Kitas intelektualas – Leonas Sabaliūnas į Ylos kaltinimą dėl tikėjimo nebuvimo pas liberalus teigia, kad tikėjimo klausimas turėtų būti paliktas kiekvienam asmeniui individualiai, nes kiekvienas jeigu ir jaučiasi prieš ką nors atsakingas, tai ne prieš įvairių srovių politikus, tačiau prieš Tą, į kurį yra tikima.

Kaip Kavolis taikliai pastebi, tiek Yla, tiek kiti liberalizmo kritikai, insinuojujantys liberalizmą, kaip „bedievišką“ minties sistemą nesupranta pagrindinės liberalizmo idėjos. O pagrindinė liberalizmo idėja yra ta, kad žmogus nėra atsakingas prieš jokią kitą žmogų už savo tikėjimą, o tik prieš save patį. Jis liberalizmą apibūdina kaip politinę sąvoką, apsprendžiančią žmonių tarpusavio santykius, tačiau kaip ideologinę sąvoką liberalizmas, pasak Kavolio, neturi prasmės, nes neturi ir turinio. Tą turinį turi duoti kuri nors ideologija – suprantama, tokia, kuri nepaneigia sąžinės laisvės²⁶.

Pasak Ylos, liberalai skelbia, kad tikėjimas nesąs pagrįstas protu. Jie nepagrindžia protu ir savojo „tikėjimo“ laisve bei laisva mintimi²⁷. Kartu liberalizmas eina ranka rankon su nacionalizmu būtent dėl autoritetų neigimo. Liberalizmas tai daro išeidamas iš neribotos individo laisvės, nacionalizmas – iš neribotos valstybės autoriteto laisvės. Liberalizmui tauta – tai visiškai laisvų individų suma; nacionalizmui tauta sueina į valstybinę viršūnę su jai palenktais atskirais individais. Pagal liberalizmą, individas neprivalo jokių autoritetų, nes jis pats sau aukščiausias autoritetas²⁸. Liberalizmas purtosi autoritetų, kaip individo laisvės varžytojų, kaip dvasinio „totalizmo“ simbolių bei dvasinės „diktatūros“ reiškėjų²⁹.

Kavolis kritikuoja Ylos pasisakymą, kad liberalai atmeta dogmatizmą, o tai reikštų, jog yra atmetamas loginis galvojimas, kiekviena mintis, kiekviena tiesa ir kiekvienas principingumas³⁰. Atmesdamas dogmatizmą, liberalizmas pasisako prieš kišimąsi į žmogaus sąžinę. Jis nepasisako prieš tikėjimą, kuris toje sąžinėje gyvas. Priešingai, tikėjimas liberalui yra

²³ S. Yla, *Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą*, Aidai, 1957, Nr. 1, p. 43.

²⁴ V. Kavolis, *Ant rosinanto prieš liberalizmą*, Naujienos, 1955, p. 4.

²⁵ V. Kavolis, *Lietuviškasis liberalizmas*, p. 97.

²⁶ V. Kavolis, *min. veik.*, p. 70.

²⁷ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 8, p. 325.

²⁸ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, p. 328.

²⁹ S. Yla, *min. str.*, p. 329.

³⁰ V. Kavolis, *Ant rosinanto prieš liberalizmą*, p. 4.

švenčiausias dalykas. Taigi darydamas išvadą iš Ylos žodžių V. Kavolis teigia, jog <... *Liberalas neišvengiamai turi būti psichopatas ir moralinis pakrikėlis, nes jis ne tik neturi, už ko laikytis, bet ir bijo surasti bet kokią atramą (tiesos baimė)...*³¹>. Pasak Kavolio, liberalizmo priešybė dogmatizmui remiasi ne skeptiniu tiesai abejingumu, o kaip tik gilesniu tiesos vertinimu, negu dogmatizme, kuris tiesą ima tik beasmeninėmis formulėmis, o ne pačiu intymiausiu asmens dalyku. Visgi, priešybė dogmatizmui nepaverstina priešybe pasaulėžiūrai, nes dogmatizmas slypi ne pačioje pasaulėžiūroje ir ne pačioje tiesoje, o žmoguje: kad nieko nėra savo, tam niekas negali būti nė sava tiesa, tam net pats liberalizmas gali virsti savotišku dogmatizmu³².

Kitas klausimas, kurį iškelė Stasys Yla buvo laisvės klausimas. Jis klausė ar laisvė yra aukščiausia vertybė, atsieta nuo tvarkos, pareigos, tiesos ir kitų vertybių ir kas labiau klysta ar vadinamieji katalikai, statantys tiesą aukščiau laisvės ir derindami pačią laisvę su tvarka ir pareiga, ar klydo labiau vadinamieji liberalai, kurie tiesos primatą ir tvarkos bei pareigos būtinumą laikė peiktinu dogmatizmu ir totalizmu³³. V. Kavolis nesutiko su tokiu Ylos teiginiu ir sakė, jog laisvė apskritai nėra vertybė, o tik kelias į vertybes. Liberalizmas pripažįsta laisvės kelią, tačiau tuo ir užsibaigia šis pripažinimas³⁴.

Didžiausia problema, kurią matė kunigas Stasys Yla, tai iš per didelės žmogaus laisvės galintis gimti individualizmas, kas rodytų, jog visuomenei nebėra reikalingas autoritetas, ar dvasinis vadovas, kuris vestų tikrojo žinojimo link. <... *Individualizmas išplaukia iš žmogaus individualumo būsenos pervertinimo, tačiau ši būseną nėra žmogui esminė: ji nerodo nei žmogaus protingumo, nei jo valingumo, nei jausmų ištobulinimo. Individualus gali būti ir tas, kuris nėra pasiekęs proto ar jį praradęs...*

³⁵>. Šiais griežtais žodžiais Yla individualybei priskiria ir visišką proto praradimo galimybę, ir nesugebėjimą su savo individualumu gerai pasielgti. Kavolis teigė, kad liberalizmo idėjos pagrinde stovi pagarba žmogui, iš kurios išplaukia tolerancijos (pakantos) būtinybė, o nepriklausomas galvojimas yra esminiai individualus³⁶.

S. Yla kalbėdamas apie liberalizmo atsiradimą cituoja J. Pronskaus pasisakymą: <... *Laisvė yra vaisius, išaugintas ir nunokintas dirvoje, kurią vadiname liberalizmu...*

³⁷>. Iš šios Pronskaus išsakytos citatos Yla padarė išvadą, jog laisvės apskritai nebuvo, o ją išaugino liberalizmas. Kas sekant šia mintimi leidžia daryti nelogiškas išvadas, kad laisvės prieš kelis šimtus metų, kuomet nebuvo dar garsiai skelbiamos liberalizmo idėjos, apskritai nebuvo, o visi buvo

³¹ V. Kavolis, *min. str.*, p. 4.

³² V. Kavolis, *Lietuviškas liberalizmas*, p. 73.

³³ S. Yla, *Dogmatizmo baimė*, Draugas, 1954, p.3.

³⁴ V. Kavolis, *Ant rosinanto prieš liberalizmą*, p. 4.

³⁵ S. Yla, *Lietuviškas nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 7, p. 256.

³⁶ V. Kavolis, *Lietuviškasis liberalizmas*, p. 31.

³⁷ S. Yla, *Laisvės mitas*, Draugas, 1954, Nr. 1, p. 3.

suspausti į „vergijos pančius“. Laisve Yla vadina „žmogiškosios valios savybę“, kuri teigiamąją prasme yra galimybė ką nors pasirinkti veikti arba neveikti, o neigiamąją prasme – kliūčių nebuvimas³⁸. Jeigu žmogus pačia savo prigimtimi yra laisvas, ar kas pasikeistų jeigu jį dar kartelį paskelbtų laisvu? Tokius klausimus bandė kelti kunigas Yla.

Naujuoju laisvės varžtų simboliu Yla įvardino dogmatizmą, o naujus kovos būdus nukreiptus - prieš dogmas, griežtąsias pasaulėžiūras³⁹. Cituodamas Antaną Škėmą <... *Dogmatiškas religingumas yra komunizmo protėvis...*> Yla mano, kad naujajai liberalizmo tiesai įgyvendinti bus panaudotos „žiaurios priemonės“, kurių jis neįvardina. Dogmatizmą S. Yla vadina kaip pastovumą, nekintamumą, visuotinumą, privalomumą, būtinumą. Kas turi vadovauti žmogaus veiksmams be laisvosios valios? S. Yla atsako, jog <... *Liberalizmas apsvaigo laisve ir neišvengiamai pirmon vieton pastatė laisvės šaltinį – valią. Nebe protas vadovauja valiai, bet valia diktuoja protui; ne mintis veda veiksmą, bet veiksmas kreipia mintį; ne tiesa apsprendžia laisvę, bet laisvė tiesą...*⁴⁰>. Iš šios citatos galima daryti išvadą, jog liberalas ima abejoti kiekviena tiesa ir autoritetu, tik neabejoja pačia laisve, o protas darosi nebesvarbus, netgi pavojingas laisvei.

Stasys Yla laisvą valios reiškimąsi prilygina komunizmo, fašizmo ir voluntarizmo sistemoms. Jis netgi cituoja Antano Smetonos žodžius, kad fašizmas yra liberalizmo vaikas nors ir nepaklusnus⁴¹. Vytautas Kavolis sako, kad sekant išsakytos minties, komunizmas priklauso voluntaristinių ideologijų grupei. O voluntaristinės ideologijos esmė yra ta, kad žmogus savo valia apsprendžia savo likimą. O kiek žinoma, komunistinis materializmas skelbia, jog žmogus valios, nepriklausomos nuo ekonominio proceso, kuriame jis dalyvauja, iš viso neturi, todėl jo veiksmus apsprendžia ne jokia valia, o ekonominiai procesai⁴². Tad tokius pasisakymus, kur teigiama, kad protas komunistui turi daugiau reikšmės nei jausminis pasaulis ir sąmonė, Vytautas Kavolis vadina neišplėtotomis iki galo minčių išvadomis, kurias gerai perskaitęs net ir pats Yla išsigastų.

Na ir galiausiai Stasys Yla teigė, kad liberalizmas yra žmogaus galvojimo suplėšymas į gabalus. Tai, pasak jo, buvo susiję proto ir natūralios tvarkos pirmumo atsisakymu. Iš to visoks beidėjiškumas ir beprincipiškumas, gimdąs dvasinės tuštumos ir menkavertystės pergyvenimą. Šis pergyvenimas ieško patenkinimo kraštutinėse politikos formose⁴³. Tikrasis liberalų santarvės tikslas yra: apvaldyti lietuviškąjį klerikalizmą. Lietuviškąjį klerikalizmą gali apšvelninti ir į realybę

---

³⁸ S. Yla, *Laisvės mitas*, p. 3.

³⁹ S. Yla, *Dogmatizmo baimė*, p. 3.

⁴⁰ S. Yla, *min. str.*, p. 3.

⁴¹ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 7, p. 252.

⁴² V. Kavolis, *Ant rosinanto prieš liberalizmą*, p. 32.

⁴³ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1956, Nr. 1, p. 29.

gražinti tik lietuvių liberalų jėga, plačiausia to žodžio dvasine prasme. Dvasinė liberalizmo prasmė ir yra jo beidėjiškumas, ir kas jam amžina, gyva, gilų ir esmingą – tai idėjiškumo baimė⁴⁴.

Tokiais teiginiais Stasys Yla išreiškė savo baimes, kad išvykę iš Lietuvos tautiečiai persisems vakarietišku idėju, kurios bus naujos, kaip kad antai liberalizmas. Šalia to atsiranda noras eiti greta kitų Vakarų Europos šalių, o tai reikštų, jog patriotizmas darosi per siauras, mažėja katalikų įtaka, kuri tampa tam tikra kliūtimi išeiti lietuviams „į platesnius vandenius“.

3. Į diskusiją įsitraukę Juozas Girnius ir Leonardas Dambriūnas.

Į diskusiją įsijungę J. Girnius su L. Dambriūnu, išreiškė savo požiūrį į liberalizmą. Pats J. Girnius po Ylos straipsnių serijos uždavė sau klausimą – iš kur autorius susikūrė tokį liberalizmą? Girniui susidarė įspūdis, kad Yla savąjį liberalizmą supratimą perėmė iš B. Railos pagrindinių tezių (viena iš jų galėtų būti ši - laicizmas yra lygus liberalizmui). Pavyzdžiui Raila liberalizmą pavadina „pilna pasaulėžiūra“, iš šios frazės S. Yla liberalizmą randa formaliai tuščią ir imasi ginti „turinį“ nuo formos beidėjiškumo. Antra, Raila liberalizmą ryškina kaip neigiamą poziciją prieš klerikalizmą. O Yla toliau pamiršta, kad liberalizmas yra prieš prievartą ne iš noro viską neigti, bet iš noro teigti laisvę. Galiausiai Yla pasiima ir Railos mintį apie liberalizmo ir nacionalizmo giminybę, teigdamas, jog <... *lietuviškasis nacionalizmas faktiškai išaugo iš tų pačių liberalinių šaknų...*⁴⁵>. Kaip teigia J. Girnius, Ylos skelbiama liberalizmo kova su klerikalizmu, jam paliko neįtikėtiną įspūdį, nes toks alternatyvinis pastatymas – arba „totalistinėmis ir diktatūrinėmis nuotaikomis“ kvepiąs klerikalizmas, arba tiesos ir proto, vertybių ir doros nepaisąs liberalizmas, yra mažų mažiausiai nelogiškas ir dėl to tokio pobūdžio dialogas neišvengiamai turėjo ir likti bergždžiu, kuomet buvo maišomos ne tik liberalizmo sąvokos (buvo painiojamas liberalizmas su laisvamanybe, laicizmu), bet ir pati liberalizmo samprata.

Girnius įsiskaitęs į kaltinimus liberalizmui teesant „griaunamąją laisvę“ susidaro įspūdis, kad tai buvo grindžiama individualizmo baimė. Jei individualizmo sąvoka laikoma „visiška nieko nepriklausomybe“, tai bet koks visuotinių bei objektyvių normų atmetimas, tuomet toks individualizmas gresia pavirsti į anarchizmą. Todėl yra klaidinga anarchizmą tapatinti su individualizmu, nes liberalizmo išivaizdavimas „ką ir kaip žmogus galvotų – protingai ar paikai, ir ką bei kaip veiktų – tinkamai ar netinkamai“ yra neteisingas⁴⁶. Iš to seka išvada, jog besibaiminti individualizmo išsikerojimo būtų netikslu, nes individualus gali būti ir tas, kuris <... *nėra pasiekęs proto ar jį praradęs...*⁴⁷>.

⁴⁴ S. Yla, *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1956, Nr. 1, p. 30.

⁴⁵ J. Girnius, *Liberalizmo klausimu*, Aidai, 1957, Nr. 2, p. 161.

⁴⁶ J. Girnius, *Liberalizmo klausimu*, p. 164.

⁴⁷ J. Girnius, *min. str.*, p. 165.

Stasys Yla stipriai nepritarė ir Girniaus siekiui „apvalyti“ liberalizmą nuo jo gimtosios nuodėmės - laisvamanybės, laicizmo, antiklerikalizmo, subjektyvizmo ir teigė, kad Girnius klydo tuo, jog be reikalo išvelgė pavojų ten, kur nėra, nes prieš tokį liberalizmą ir taip niekas iš katalikų nesiruoštų kovoti. Tokį liberalizmą katalikai patys atstovauja, nes pirmine ir esmine prasme jis yra krikščioniškas. Bet jei liberalizmas yra antiklerikališkas, laicistiškas, laisvamaniškas, tai katalikai negali nei šio fakto neigti, nei tyliai pro jį praeiti⁴⁸, teigė Stasys Yla.

J. Girniui nepatiko Ylos citata - <... *liberalizmas neturi vienos biblijos...*⁴⁹>, nes pasak jo, tarsi galime daryti iš to išvadą, jog liberalizmas apskritai nesiremia jokiu bendru principu. Pasak filosofo, liberalizmas nėra savita pasaulėžiūra ideologinių pažiūrų sistema, o tam tikras moralinis nusistatymas, būtent nusistatymas laikytis tolerancijos santykiuose su žmogumi ir kovoti už sąžinės laisvę visuomenėje. Šia prasme liberalizmas nėra susietas su jokia specialia pasaulėžiūra, išskyrus tai, kad jis pasmerkia kolektyvistines pasaulėžiūras, neigiančias atskiros asmens vertę, sąžinės laisvę ir t.t.⁵⁰. Tuo pačiu liberalizmas nėra susietas su jokia pasaulėžiūra ir jį galima įvairiai interpretuoti. Tad yra įvairios liberalinių principų interpretacijos, netgi galima tapatinti ir su laicistine. Visgi, kaip Girnius pats pripažįsta jis liberalizmą tapatina su moraliniu tolerancijos principu⁵¹.

Į diskusiją įsijungęs dar vienas intelektualas Leonardas Dambriūnas teigė, kad liberalas nuo neliberalo skiriasi tiesos pažinimo klausimu. Skelbdamas laisvę liberalas išpažįsta ne tik veikimo, bet ir pažinimo laisvę. Liberalas, būdamas laisvės šalininkas, pripažįsta kiekvienam teisę pačiam susirasti atsakymus į rūpimus klausimus. Bet kadangi kiekvienas asmuo laisvas individualiniam, šių klausimų sprendimui teturi vieną priemonę – savo protą, tad liberalas yra racionalistas ir tuo jis skiriasi nuo tų, kurie proto nelaiko vienintele tiesos pažinimo priemone, t.y. tų, kurie pripažįsta vadovujamąsias apreikštąsias religines tiesas. Tos rūšies žmonės priima religines tiesas tikėjimu, nors protu jos ir neišaiškinamos⁵². Pasak Dambriūno, Ylos nuarakterizuoti liberalai atrodo kaip kokie išsigimėliai. Visgi, jis mano, kad lietuvių liberalai nei geresni, nei blogesni už kitų šalių liberalus, tas pats liečia ir katalikus⁵³.

Apibendrinant kas buvo pasakyta, galima pridurti, jog tokias aštrias diskusijas dėl liberalizmo sukėlė jo skelbiama žmogaus laisvės bei individualizmo koncepcija, nepriklausymas jokiai griežtai apibrėžtai vienai tiesai, kuri laikytųsi visiems bendrą priimtą autoritetą, o būtų kiekvienam suteikta galimybė laisvai tikėti, išpažinti savo tiesą, laisva valia išsakyti savo nuomonę ir nebijoti būti sukritikuotam bei pačiam kritikuoti. Tokia liberalizmo koncepcija laužė iš seniau

⁴⁸ S. Yla, *Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą*, p. 45.

⁴⁹ J. Girnius, *Atsakymas kun. S. Ylai liberalizmo klausimu*, Aidai, 1957, Nr. 2, p. 92.

⁵⁰ J. Girnius, *Atsakymas kun. S. Ylai liberalizmo klausimu*, p. 93.

⁵¹ J. Girnius, *min. str.*, p. 94.

⁵² L. Dambriūnas, *Keletas pastabų dėl liberalizmo definicijos*, Aidai, 1957, Nr.6, p. 251.

⁵³ L. Dambriūnas, *Keletas pastabų dėl liberalizmo definicijos*, p. 254.

įsivyravusią pasaulėžiūrą, kuri buvo paremta konservatyviomis, persmelktomis krikščioniškųjų dogmų idėjomis. O didelės kritikos liberalizmas susilaukė iš konservatyvios krikščioniškosios srovės atsotvų, kuriuos matyt neramino mažėjanti bažnyčios įtaka ir naujai skelbiama liberalizmo laisvė pasirinkti savo tikėjimo kelią.

IŠVADOS

1) Liberalizmo atsiradimas asocijuojasi su laisvės sąvoka, kuri atsirado dar viduramžiais, kuomet žmogus pajuto norą išsivaduoti iš jį gniaužiančių pančių. Visgi, per didelę liberalizmo skelbiama laisvė tikėjimui, bei apskritai reikšti savo nuomonę, nebijant sulaukti kritikos ir nesibaiminant autoritetų sukėlė didelį nepasitenkinimą konservatyvesnės krypties atstovų. Todėl tiek liberalai, tiek konservatyvesnės (labiausiai krikščioniškosios) srovės atstovai vieni kitus nuolat kritikavo ir kaltino įvairiomis „blogybėmis“.

2) Antanas Maceina iškėlė liberalizmo kaip kelio į bolševizmą idėją, prilygindamas liberalizmo idėjas tiek socializmui, tiek marksizmui, tiek ir minėtajam bolševizmui. Jis kaltino liberalizmą antiklerikališkumu, antikrikščioniškumu ir ateizmu. Didelės kritikos iš A. Maceinos susilaukė liberalizmo skelbiama individualumo koncepcija, mat jam nepatiko žmogaus teisė būti laisvu, individualiu ir prieš nieką neatsakingu. Julius Kaupas nesutiko nei su Maceinos individualizmo išvedžiojimais, nei su pačiu liberalizmo netiksliu traktavimu, nei su metaforiniu išsireiškimu „Arba Roma, arba Kremlius“. Todėl šios diskusijos galutiniame rezultate nepavyko prieiti abiem vienodos nuomonės ir pradėtas nagrinėti klausimas taip ir liko neatsakytu.

3) Stasys Yla kaltino liberalizmą beturiniškumu ir beprasmybe, kartu vadinant liberalizmą laicistine sistema, kas rodytų jį esantį prieš bet kokią religiją. Tačiau Vytautas Kavolis griežtai kritikavo Ylos mestus kaltinimus ir pats teigė, jog kiekvieno liberalo teisė yra pasirinkti į ką nori tikėti. Vienas rimčiausių Ylos mestų kaltinimų buvo tas, kad liberalai atmeta dogmatizmą, kas rodytų, jog jiems yra svetimas loginis mąstymas, kiekviena tiesa ir mintis. Galiausiai liberalizmo skelbiama teisė reikšti savo nuomonę laisva valia buvo prilyginta komunizmo, fašizmo ir voluntarizmo sistemoms, kad rodytų ankstesnio diskusijos dalyvio A. Maceinos ir S. Ylos panašų mąstymą.

4) Vėliau į diskusiją įsijungęs J. Girnius kritikavo Ylą dėl daugelio nelogiškų išvedinėjimų, netikslaus liberalizmo supratimo, bei daugumos minčių perimtų iš Broniaus Railo, kas, pasak Girniaus, rodė, jog Yla supratimą apie liberalizmą perėmė iš B. Railos, o ne pats taip suvokė. L. Dambriūnas sekdamas Ylos išvedinėjimais priėjo išvados, jog toks nuarakterizuotas liberalizmas, apie kurį šnekėjo Stasys Yla, atspindi „išsigimėlių“ ideologiją.

NAUDOTA LITERATŪRA

Publikuoti šaltiniai:

1. Maceina A., *Liberalizmo kelias į bolševizmą*, Aidai, 1948, Nr. 13;
2. Maceina A., *Ginčas dėl liberalizmo*, Aidai, 1948, Nr. 15;
3. Maceina A., *Liberalizmo teisinimas*, Aidai, 1948, Nr. 20;
4. J. Kaupas, *Kryžkelėje tarp Romos ir Kremliaus*, Aidai, 1948, Nr.19;
5. Yla S., *Laisvės mitas*, Draugas, 1954, Nr. 1;
6. Yla S., *Dogmatizmo baimė*, Draugas, 1954, Nr. 2;
7. Yla S., *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 7;
8. Yla S., *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 8;
9. Yla S., *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1955, Nr. 9;
10. Yla S., *Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle*, Aidai, 1956, Nr. 1;
11. Kavolis V., *Ant rosinanto prieš liberalizmą*, Naujienos, 1955;
12. Yla S., *Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą*, Aidai, 1957, Nr. 1;
13. Girnius J., *Liberalizmo klausimu*, Aidai, 1956, Nr. 4;
14. Girnius J., *Atsakymas kun. S. Ylai liberalizmo klausimu*, Aidai, 1957, Nr. 2;
15. Dambriūnas L., *Keletas pastabų dėl liberalizmo definicijos*, Aidai, 1957, Nr. 1.

Literatūra:

1. Kavolis V., *Lietuviškasis liberalizmas*, Vilnius, 2008.